

Актуальні проблеми психології

Соціально-психологічний феномен політичного лідерства

Д.І. Ткач

доктор політичних наук,
професор, проректор
з міжнародних зв'язків,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»,
Надзвичайний та
Повноважний Посол
України

У статті аналізується роль соціально-психологічний феномен політичного лідерства на прикладі діяльності прем'єр-міністрів Угорщини новітньої доби. Особливу увагу автор приділяє детальній соціально-психологічній характеристиці всіх прем'єр-міністрів незалежної Угорщини. Показано також як особисті якості керівників уряду, їх ставлення до своєї команди впливали на прийняття доленосних рішень у житті угорського суспільства.

В статье анализируется роль социально-психологический феномен политического лидерства на примере премьер-министров Венгрии новейшей эпохи. Особое внимание автор уделяет детальной социально-психологической характеристике всех премьер-министров независимой Венгрии. Показано также как личные качества руководителей правительства, их отношение к своей команде влияли на принятие судьбоносных решений в жизни венгерского общества.

In this article the role of social and psychological phenomenon of political leadership by the example of Hungarian Prime Ministers of newest era is analyzed. Particular attention is paid by the author to the detailed social and psychological characteristics of all the Prime Ministers of the independent Hungary. It is also shown how the personal qualities of government leaders, their attitude to their team influence the adoption of crucial decisions in the life of Hungarian society.

Ключові слова: соціально-психологічний феномен політичного лідерства, прем'єр-міністри Угорщини новітньої доби, соціально-психологічна характеристика.

Постановка проблеми

На сучасній політичній мапі Європи Угорщина, за визнанням більшості науковців, які досліджують проблематику державного устрою, є найбільш яскравим прикладом реалізації моделі парламентсько-президентської республіки.

За цих умов вартий уваги, з погляду дослідника, феномен інституту глави уряду, як головної політичної фігури в угорсько-

му суспільстві, від якого залежать ключеві рішення у всіх сферах розвитку країни. У цій статті зроблена спроба проаналізувати саме соціально-психологічний феномен політичного лідерства на прикладі прем'єр-міністрів Угорщини новітньої доби.

Виклад основного матеріалу дослідження

Парламентсько-президентська система влади, що діє в Угорщині, надає уряду

надзвичайно великі повноваження і робить його відповідальним за створення необхідних умов для економічного процвітання і демократичного розвитку країни.

Повна зміна загального вектора суспільного, політичного, економічного розвитку означало для Угорщини повернення до свого досоціалістичного минулого з його розмаїттям суспільних традицій і структур, але з урахуванням того досвіду, який за ці роки здобули Європейські держави, що йшли іншим шляхом суспільно-політичного розвитку. Парадигмою державотворення в Угорщині було визначено організацію влади за схемою: громадянин – суспільство – держава. Саме реалізація цієї схеми викликала й викликає суперечки серед провідних політичних партій Угорщини. Не просто було знайти і баланс різних гілок влади як головного гаранта демократії. В результаті довготривалих дискусій угорці відмовилися від інституту «сильного» Президента і створили біполярну систему влади, в якій провідні ролі відіграють парламент і виконавча влада при певному контролі за дотриманням Конституції з боку Президента та Конституційного Суду [1, с.125].

Вищий орган виконавчої влади в Угорщині формується на парламентських засадах і створюється з представників однієї або кількох партій, які мають більшість у парламенті. Такий уряд відповідальний перед парламентом і може бути відправлений ним у відставку. Парламент не тільки творить закони і приймає бюджет, а й спрямовує та контролює діяльність уряду. Виконавча влада може належати міцному уряду тієї партії, що має більшість у парламенті (50 % + один депутат), або коаліційному уряду парламентської більшості, яка складається з парламентських партійних фракцій (також 50 % + один депутат).

Формування уряду на парламентських засадах полягає в тому, що персональний склад виконавчої влади певною мірою відображає партійну структуру парламенту – до уряду входять представники партій або партій парламентської більшості, які, керуючись вимогами партійної дисциплі-

ни, здійснюють волю своєї фракції. Вотум недовіри з боку парламенту спричинює або відставку уряду, або розпуск парламенту й проведення дострокових виборів. При цьому урядова і парламентська кризи можливі й у разі парламентської рівноваги. Спираючись на парламентську більшість, уряд в Угорщині здатний справляти зворотний вплив на законодавчий орган, на управління справами в країні. Домінуюча роль у системі виконавчої влади належить прем'єр-міністру, що є дуже важливою рисою угорського парламентаризму. Прем'єр-міністром стає лідер партії, що перемогла на виборах, якого за одностайного схвалення програми уряду обирає парламент за поданням Президента країни.

Прем'єр-міністр представляє міністрів свого кабінету, яких за його пропозицією призначає Президент. До Конституції в результаті угоди між Угорським демократичним форумом (УДФ) і Союзом вільних демократів (СВД) перед виборами 1990 р. було внесено певні поправки, найважливішою з яких є положення про принципи конструктивного вотуму недовіри. Він може бути винесений лише прем'єр-міністру, а не окремим членам кабінету. Одночасно з винесенням питання про вотум недовіри повинна пропонуватися нова кандидатура на посаду прем'єр-міністра, що дає змогу забезпечити стабільність у діяльності уряду. Відкриття прем'єра між виборами до парламенту дуже складне. Після перших демократичних виборів до Державних Зборів в Угорщині у березні 1990 р. перемогу одержали правоконсервативні, націоналістичні сили, які свою передвиборну програму побудували на несамоцитій критиці соціалістичного ладу та діяльності УСРП. Оскільки жодна партія не отримала абсолютної більшості, то був сформований коаліційний правоконсервативний уряд з представників партій християнсько-національної орієнтації (УДФ, ХДНП, НПДГ) на чолі з Й. Анталлом.

Йожеф Антал народився 1932 р. в родині впливового чиновника хортістської Угорщини. Його батько в 1939–1944 рр.

був радником МВС, уповноваженим уряду у справах біженців, у 1945–1946 рр. – депутатом парламенту від НПДГ, яка була тоді правлячою партією, міністром у двох перших післявоєнних коаліційних урядах. У родині панував дух відданості національно-християнським, консервативним цінностям колишньої Угорщини. Родина й особливо батько дуже вплинули на формування особистості Й. Анталла як політика і людини.

В інтерв'ю, даному 1989 р. однієї з газет, Й. Анталл зазначав: «Батько справив дуже великий вплив на моє політичне мислення і людську поведінку» [2]. За участь у подіях 1956 р. Й. Анталлу було заборонено з 1959 р. до 1962 р. викладати в гімназії, де він раніше працював. З 1964 р. й аж до 1990 р., коли він був обраний прем'єр-міністром, працював в архіві й бібліотеці музею історії медицини імені Земльвейса, певний час був його директором. Під впливом сімейних традицій Й. Анталл був близький до НПДГ і ХДНП, сприяв їх відродженню. Однак 1988 р. приєднався до Угорського демократичного форуму [3, с. 91].

Безумовно, Й. Анталл був харизматичним лідером, який мав яскраву індивідуальність, нестандартність і виняткову властивість не тільки розробляти та приймати рішення, а й втілювати їх у життя. Своїм світоглядом, системою цінностей, культурою він значно відрізнявся від свого оточення. Він належав до тієї невеликої групи людей, які мають власне бачення світу. Й. Анталл запровадив нові правила поведінки влади і суспільства, які докорінно відрізнялися від тих, що панували за часів Я. Кадара.

Водночас Й. Анталл мав досить великі проблеми через жорсткий стиль керівництва, що було зумовлено певними причинами. З одного боку, перехідне угорське суспільство мало потребу в жорсткому, рішучому лідері, воно пов'язувало з ним надії на вихід із кризової ситуації, у якій перебувала країна, а з іншого – можливості прем'єр-міністра були досить обмежені. Чому? По-перше, економіка країни

перебувала у глибокому кризовому стані, влада на всіх рівнях тільки-но формувалася, старі кадри пішли, а нові не набули досвіду управління державою. По-друге, авторитарний стиль керівництва, притаманний Й. Анталлу, прийняття ним самостійних рішень у тих чи інших сферах без узгодження з партнерами по коаліції викликали невдоволення, а то й відкритий протест як друзів, так і опозиціонерів.

Й. Анталл був цілком сформованим політиком з власним потенціалом, чудовим партнером у суперечці, реалістом. Він прагнув компромісу з політичними силами як усередині країни, так і за її межами, бажав, щоб Східна Європа якомога швидше інтегрувалася у європейські структури. Його метою була мирна зміна державного устрою, створення правової держави, яка б ґрунтувалася на парламентській демократії. Й. Анталл тяжів до консолідації партій, що поділяють схожі ідеологічні принципи, і прагнув консенсусу з різними політичними силами, у тому числі й опозиційними.

Владу він розглядав як інструмент, за допомогою якого можна карати ворогів і винагороджувати прихильників. Вважав, що в Угорщині бізнесмени, банкіри, керівники підприємств належать до того прошарку суспільства, який повинен служити владі, а не навпаки.

Й. Анталл не переймався проблемами маленької людини, він їх просто не помічав, за надзвичайно важливими державними справами в нього не вистачало часу та й бажання на те, щоб зважати на проблеми бідних і знедолених.

Й. Анталл вважав, що політична палітра Угорщини новітньої доби повинна складатися з трьох напрямів: національно-консервативного, соціал-демократичного та ліберального, які можуть перебувати у протистоянні одне до одного, але за певних умов і консолідуватися. У зовнішній політиці на перше місце він ставив принципи національного самовизначення, рівності великих і малих народів. Міжнародне життя він розглядав як зіткнення різних цивілізацій із своєю національною,

релігійною та культурною самотутністю.

Й. Анталл зосередив у своїх руках величезну владу. Не було іншої сили, яка б могла протистояти прем'єр-міністру. Без нього не приймалися жодні рішення, водночас для розробки та втілення цих рішень у життя не вистачало професійно підготовленого апарату. На початку в Й. Анталла не було власної адміністрації, стара була створена для обслуговування уряду, а не прем'єра. Команда прем'єр-міністра була не тільки непрофесійною, а й надзвичайно заполітизованою, що завважало загальній справі. У міністерствах і відомствах чистки дійшли ледь не до виконавців. Таким чином, багато фахівців покинули державну службу і перейшли у приватний сектор.

Ще з осені 1990 р. Й. Анталл прогнозував розпад СРСР і досить прискіпливо стежив за політичною ситуацією в Україні з тим, аби, коли УРСР стане незалежною державою, одразу встановити з нею дружні добросусідські відносини.

Помер Й. Анталл у листопаді 1993 р. на посту прем'єр-міністра. Його похорони були пишні та надзвичайно урочисті, на них прибули провідні політики світового рівня, Президенти сусідніх держав, у тому числі Президент України Л. Кравчук. Угорщина з сумом прощалася з першим прем'єр-міністром новітньої доби – людиною, яка все своє життя боролася за вільну та незалежну угорську державу.

Наступним Прем'єр-міністром Угорщини став лідер УСП Д. Хорн.

Дюла Хорн народився 1932 р. у простій робітничій родині, що значною мірою визначило його післявоєнне життя і діяльність. Як представник робітничої молоді, він був направлений на навчання до СРСР. 1954 р. закінчив Ростовський економічний інститут, після чого працював у Міністерстві фінансів, захистив кандидатську дисертацію з економіки. 1956 р. він виступив на боці комуністів, 1957 р., уже після утворення уряду Я. Кадара, кілька місяців перебував у загоні МВС із захисту правопорядку.

З 1959 р. Д. Хорн на дипломатичній ро-

боті. У 1969–1985 рр. працював у міжнародному відділі ЦК УСРП, з 1985 р. був першим заступником міністра закордонних справ, а в 1989–1990 рр. в уряді М. Немета обіймав пост міністра закордонних справ. У 1989 р. разом з М. Неметом приймав рішення про дозвіл німцям з НДР, що зібралися на австрійсько-угорському кордоні, перейти до Австрії. Першим з угорських керівників ще 1989 р. висловив думку про можливість членства Угорщини в НАТО та ЄС. Д. Хорн примикав до реформаторського крила колишньої УСРП, яке й очолив як голова утвореної УСП після розколу УСРП 1989 р. Незважаючи на нищівну поразку соціалістів 1990 р. та антисоціалістичну істерію і постійне цькування УСП в подальші роки, він зумів зберегти і зміцнити партію, привести її до перемоги на парламентських виборах у 1994 р. [3, с. 92].

Соціалістичний прем'єр-міністр не мав такої харизми, як його попередник. Він був неперевершеним майстром інтриги, гравцем на випередження. Його розрахунок базувався на об'єктивній оцінці суперника та використанні його помилок, на вмінні перетворювати супротивників на прихильників. Йому притаманні хитрість, цілеспрямованість, політичний розрахунок, ставка на політичну силу. Його оточення відзначало в ньому твердість та нещадність, грубість і насильство, поєднані з посмішкою і прихованими намірами. Усе це створює цілісний образ Д. Хорна – політика й урядовця. Дитячий досвід пошуку шматка хліба, необхідність силою відповідати на життєві виклики вплинули на його формування як політика. Життєве кредо Д. Хорна: «У цьому світі ти тільки тоді чогось вартий, якщо ти сильніший чи хитріший за інших» [4, с. 461].

На відміну від Й. Анталла, Д. Хорн розумів проблеми маленької людини. І справді, у Хорні прості виборці побачили себе: не красень, трошки кострубатий, так само некомфортно почувається в оточенні інтелігенції, говорить просто й зрозуміло, не пересипає виступ цитатами та зарозумілими сентенціями.

Досить показовим у плані вміння Д. Хорна майстерно вести політичну гру є досягнення домовленості УСП із Союзом вільних демократів про укладення коаліційної угоди. Потрібно зазначити, що вільні демократи із самого початку створення цієї партії займали жорстку антисоціалістичну позицію, їх пропаганда завжди ґрунтувалася на критиці колишнього устрою та сучасної соціалістичної партії. Уважно проаналізувавши політичну ситуацію як ззовні, так і всередині країни, детально розглянувши можливості партнерів по майбутній коаліції з позиції того, якою мірою вони будуть керованими, Д. Хорн разом зі своїми соратниками приймає єдино правильне рішення і утворює союз УСП та СВД. Він також враховував значний авторитет вільних демократів у Європі.

Для Д. Хорна ця компромісна угода означала багато: вірогідність домовленості із Заходом (будучи реалістом у зовнішній політиці, розглядав її як зіткнення інтересів різних народів, прагнув, щоб Угорщина посіла однозначне місце у західному світі, адже вона матиме історичний шанс лише тоді, коли свій розвиток пов'яже з великою чи великими державами, їх блоками та союзами); історичне примирення із сусідами (Угорщина може потрапити в Європу, вирішивши проблеми із сусідами, а будучи в Європі, зможе більше допомогти й угорцям, що проживають у сусідніх країнах); домовленість із західним капіталом (якщо західний капітал усвідомить, що лівий уряд підтримуватиме внутрішню та зовнішню стабільність у країні, то це буде сигналом для великих іноземних інвестицій і забезпечення нормальних умов для діяльності іноземних підприємств); домовленість з внутрішнім значним капіталом (не оголошуємо амністію, але і не запитуємо, хто і звідки отримав свій перший мільйон, якщо капітал у свою чергу підтримуватиме уряд); домовленість з профспілками та робітниками (труднощі – це показник перехідного періоду, основа системи – підтримка провідних суспільних груп); домовленість з «малою люди-

ною» (мала людина має знайти собі місце у новому світі, тимчасові труднощі будуть компенсовані згодом, а зараз потрібно потерпіти); домовленість на регіональному рівні (регіони отримують підтримку, в тому числі й фінансову, за свою лояльність до уряду); пакт з опозицією з основних питань подальшого стратегічного розвитку країни (Д. Хорн – прихильник консолідації всіх політичних сил у парламенті та суспільстві навколо генеральної ідеї побудови демократичного суспільства, що базується на ринковій економіці).

Принципом політики Д. Хорна став відомий вислів періоду Я. Кадара: хто не проти нас, той – з нами, на відміну від періоду Й. Анталла, коли визначальним було: хто не з нами, той проти нас.

На виборах 1998 р УСП, здобувши більше голосів, ніж будь-яка інша партія, програла вибори об'єднаній опозиції на чолі з СМД–УГП, прем'єр-міністром став її лідер В. Орбан.

Віктор Орбан – політик нового покоління. Він народився 1963 р. У 1987 р. закінчив юридичний факультет Будапештського університету (кафедра держави і права). У студентські роки виявляв значну політичну активність, редагував студентський суспільно-політичний журнал. Після здобуття освіти до 1988 р. – співробітник Інституту підвищення кваліфікації Міністерства сільського господарства і продовольства. У вересні 1989 р. за стипендією Фонду Сороса виїхав вивчати історію англійської політичної філософії в Оксфордському університеті. Однак на початку 1990 р. у зв'язку з наближенням парламентських виборів достроково повернувся в Угорщину. Він – один з організаторів СМД, який брав активну участь у переговорах круглого столу з опозиційними партіями в групі, що готувала пропозицію про зміну Конституції. У 1990, 1994 і 1998 роках В. Орбан обирався депутатом парламенту за партійним списком молодих демократів, у 1990–1994 рр. був керівником парламентської фракції СМД, з 1993 р. – голова партії, став визнаним лідером. Він – гарний оратор і яскравий по-

леміст, уміє прихилити до себе аудиторію [3, с. 92].

В. Орбан має багато спільного з Д. Хорном. Обидва не бояться труднощів, можуть поразку перетворити на перемогу, піднятися з колін і досягти олімпу, твердо й наполегливо йти до своєї мети. Хорн і Орбан націлені на прийняття рішень і реалізацію влади. Обидва нікому не довіряли, вважали, що існує лише одна система стосунків, у центрі якої їх особистість і лише від них залежать будь-які рішення, справи в державі, вони вважали політику боротьбою особистостей, а не ідей.

Водночас між В. Орбаном і Д. Хорном існують значні розбіжності. Якщо перший керується бажанням, то другий – інтересами. В. Орбану притаманний категоричний стиль правління, він безкомпромісний, жорсткий у прийнятті рішень, прихильник військових дій: напад, швидкість і рішучість – ось принципи його владарювання. Обстоюючи двополюсну політичну систему – є праві і ліві, – на практиці прагне до однополярності: або вони, або ми. Політика В. Орбана розумна й логічна. Він прагне централізованої сильної держави, заснованої на національній самосвідомості та гордості. У своїй зовнішній політиці він скептик щодо Європи й Заходу, розглядає їх як поле для власної боротьби, де потрібно діяти категорично і безапеляційно [4, с. 464].

До кожних переговорів готується ґрунтовно, кожен його жест ретельно продуманий. Якщо помиляється, то це теж не помилка, а продуманий крок. Навчився використовувати пресу, на відміну від попередників, які або приятелювали, або воювали з нею. Він знає, яким має бути вираз обличчя під час інтерв'ю, коли потрібна посмішка, а коли – серйозність. Усвідомив, що прем'єр-міністром недостатньо лише бути, а й треба поводитися відповідно.

Стиль роботи В. Орбана, попри молодий вік, вирізнявся винятковою жорстокістю, що межує з диктатом. Не випадково з уряду пішло немало його колишніх соратників по партії, не згадуючи про членів ко-

аліції. Він також був надзвичайно високої думки про себе, що дуже зашкодило йому у виконанні важливих державних функцій. Через цю хворобливу ваду молодого прем'єр-міністра не сприймала й більшість керівників провідних країн світу.

В. Орбан за період свого правління так і не виконав більшості своїх передвиборних обіцянок, а програма його діяльності залишилася на рівні декларації. Незважаючи на коаліційну більшість, кадровий потенціал (новий уряд мав змогу використати кадри, що пройшли підготовку у кращих навчальних закладах Заходу) у парламенті, коаліційному уряду за роки правління не вдалося досягти помітних результатів, а в самому уряді частина міністрів, висловлюючи свою незгоду з непослідовним курсом В. Орбана, подала у відставку. Загострилася ситуація і в самій коаліції через те, що керівництво НПДГ незадовільно сприймало авторитарні методи прем'єр-міністра, який ніколи не погоджував своїх рішень принципового характеру не тільки з партнерами по коаліції, а й усередині своєї партії.

Тож не випадково, що на виборах до парламенту у квітні 2002 р. перемогла Угорська соціалістична партія, яка разом із Союзом вільних демократів утворила парламентську більшість і сформувала коаліційний уряд на чолі з П. Меддеші.

Він народився у Будапешті 1942 р. Його рід бере початок від трансільванського дворянства, дід був священиком, а один з предків студіював при дворі трансільванського князя Габора Бетлена. 1940 р. його родина переселилася з Трансільванії до Будапешта, оскільки батько П. Меддеші отримав роботу в Міністерстві постачання. 1947 р. вони переїхали до Бухареста, де його батько був торговим радником. Тут П. Меддеші вивчив румунську та французьку мови.

1966 р. П. Меддеші закінчив Будапештський економічний університет ім. Карла Маркса, факультет теоретичної політекономії. Отримав диплом і захистив кандидатську дисертацію. Трудову діяльність розпочав у Міністерстві фінансів, де з 1966

до 1986 р. обіймав різні посади. В уряді Кароя Гроса він був міністром фінансів. З 1988 до 1990 р. в уряді Міклоша Немета – віце-прем'єр-міністр, відповідальний за економічні питання. Саме тоді він подав свій перший великий проект – нову стратегію оподаткування, що лягла в основу тактики переходу Угорщини до ринкової економіки. Запроваджена тоді система ПДВ і податку на прибуток працює дотепер. Меддеші також розробляє програму лібералізації угорської економіки. За його словами, це був найкращий період його життя і він пишається тим, що відіграв значну роль в економічній підготовці зміни політичного устрою. У цей час Угорщина приєдналася до Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Адже саме Угорщина була першою з постсоціалістичних країн, яка прилучилася до цих міжнародних фінансових організацій [5].

Але через конфлікти, які час від часу виникали у Меддеші із М. Неметом він змушений був піти з великої політики і цілком присвятити себе банківській і науковій діяльності.

У середині 90-х років уряд очолював Дьюла Хорн. Новий Прем'єр згадав про Меддеші і попросив його очолити Міністерство фінансів. Той погодився і з властивістю для нього енергією взявся за нову програму реформ державного бюджету. Але, як і минулого разу, справу до кінця довести не вдалося. На виборах 1998 р. соціалісти зазнали поразки. Довелося знову повернутися до наукової діяльності і зайнятися бізнесом. П. Меддеші виступає з лекціями в Зальцбургу, Парижі, Лондоні. З 1998 до 2001 р. він очолював банк «Інтер-Європа», створив кілька приватних фірм [6].

За оцінками угорських та інших зарубіжних політологів, П. Меддеші був майстром компромісу, мав виняткове уміння знаходити спільну мову навіть з ідеологічними супротивниками. Постійною його тактикою було деяке дистанціювання від сил, які його підтримують, залишаючись начебто ззовні. Так, попри те, що він ніколи не був членом Угорської соціалістичної партії, він встиг побувати

міністром фінансів, прем'єр-міністром саме за підтримки з боку УСП. Він не є харизматичною особистістю і не дуже гарний промовець, проте свою кар'єру роками успішно будує завдяки тонкому дипломатичному відчуттю.

З часу зміни в Угорщині політичного устрою він ніби й у політиці, і водночас дистанціюється від неї. Постійно нагадує про себе, щоб рахувалися з ним, проте ніколи безпосередньо не втручається у політичні буденні справи та проблеми. Багаторазово відмовлявся від депутатства, погоджувався тільки на такі пропозиції, які давали переконливий результат. Водночас стабільно тримає економічні позиції у приватній сфері, чим забезпечує собі відповідний відступ у будь-який час.

Одним з надійних методів П. Меддеші на шляху до влади є те, що він дуже рідко висловлює однозначну думку про будь-що. Завжди формулює її обережно, шукаючи «золоту середину». Наприклад, коли журналісти запитали про його позицію щодо глобалізації, він зазначив, що потрібно йти працювати за великі гроші до мультинаціональних компаній, але обідати слід не в Макдональдсі, а в маленьких ресторанчиках, що зберігають національні традиції.

Він не є вождем мас і ніколи не прагнув того, щоб його особистість була прапором у боротьбі за депутатські місця в парламенті. Він є прихильником організаційної, апаратної роботи й робить це із задоволенням.

Він уникає відкритих конфліктних ситуацій і рішучих виступів як під час зміни політичного устрою, так і в період стабілізації. Про себе говорить, що він обережний реформатор, а не революціонер. Угорські політологи зазначають, що для Меддеші характерне тривале очікування, відходи назад з тим, щоб пізніше повернутися на справді виграшну позицію.

Загалом для Меддеші характерно, що перед тим як погодитися на нову посаду, він завжди висуває свої умови. В обох випадках, коли був міністром фінансів, він пов'язав це з можливістю особистого

добору кадрів. Коли був кандидатом на пост прем'єр-міністра, зажадав, аби у нього був власний виборчий штаб, а також можливість отримати деякі з повноважень голови партії. Прихильність до власної команди пояснюється його переконаністю, що це є ключем до успішної організації роботи, створення відповідного зв'язку з апаратом, що він зрозумів ще на посадах у Міністерстві фінансів.

Для Меддеші багато важать вишуканість, елегантність. Ці риси він вважає важливими і в громадському житті. Останніми роками він очолив такі неполітичні організації, як Угорську спілку гольфу, Угорський банківський союз, Угорський союз промисловців.

Опоненти Меддеші постійно звинувачують його в тому, що він з'являється на політичній арені лише в кризових ситуаціях і бачить проблеми навіть там, де їх нема. За оцінками аналітиків, він справді оцінює ситуацію в країні більш песимістично, ніж опозиція.

Офіційне висунення П. Меддеші відбулося 7 червня 2001 р. Як і було погоджено, він створив власну команду і не вступив до партії, засвідчуючи цим, що він, як завжди, – незалежний. Тоді ж відмовляється від головування в банку «Інтеревропа», проте його консалтингова фірма працює. Тобто, П. Меддеші залишається вірним своїм принципам: нічого не кидає на самотпів, забезпечуючи собі можливість будь-коли знову вийти з політики.

У жовтні 2004 року через черговий політичний скандал, спровокований партнерами по коаліції вільними демократами, Меддеші пішов у відставку.

Новим прем'єр-міністром Угорщини став Ференц Дюрчань. Він народився 4 червня 1961 року в місті Папа. Вчився в Університеті Януса Паноніуса в місті Печ, з 1980 по 1984 рік на педагогічному факультеті, потім, з 1984 по 1990 рік – на економічному. Був активістом Ліги комуністичної молоді (KISZ).

Після падіння комуністичного режиму зайнявся бізнесом. Операції на ринку нерухомості і участь в приватизації держав-

ної власності зробили Дюрчаня мультимільонером і однією з найбагатших людей Угорщини.

Після приходу до влади наступників компартії – Угорської соціалістичної партії (MSZP) – Дюрчань повернувся в політику, з 2002 по 2003 рік займав посаду старшого радника в апараті прем'єр-міністра Петера Меддьєши (Peter Medgyessy). З травня 2003 по вересень 2004 року був міністром у справах дітей, молоді і спорту. У 2003 році увійшов до складу національного виконавчого комітету MSZP, в 2004 році очолював відділення партії в області Дьєр-Мошон-Шопрон.

У жовтні 2004 року стає прем'єр-міністром. Новий керівник уряду проявив незвичайні здібності лідера і за популярністю перевершив харизматичного главу Fidesz В.Орбана. В результаті соціалістам вдалося отримати перемогу на загальних виборах 2006 року [7].

Дюрчані характеризувався надзвичайною впевненістю у своїй компетентності, таланті, обдарованості. Він керувався суто внутрішніми чинниками – надання собі ролі доленосця, переконаного у власній геніальності. Його самозакоханість деколи межувала з фарсом. Так автор цих рядків приймає участь у зустрічі Дюрчані із керівниками дипкорпусу присвяченій подіям осені 2006 року. Події які ледь не вилилися в криваві сутички демонстрантів із поліцією.

Прем'єр-міністр перетворив цю зустріч в театр одного актора, паузи по декілька хвилин, закатання очей, зітхання і ойкання. Більшість послів цю поведінку не сприйняли і у кулуарах навіть сміялися з артистичних здібностей керівника угорського уряду.

Дюрчані був яскравим прикладом авторитарної моделі взаємодії лідера і групи. Він як лідер одноосібно детермінував спосіб прийняття рішення, жорстко вимагав від підлеглих повного підпорядкування, У випадку якогось супротиву різко критикувати підлеглих і застосовувати до них серйозні санкції аж до звільнення з посади. Так сталося з декількома мініст-

рами коаліційного уряду. Рівень свободи членів Кабінету міністрів він звів майже до нуля. Його ставлення до колег по уряду залежало не від результатів їх діяльності, а від особистих симпатій.

Спостерігачі вказували на схильність Дюрчяна до надмірно різких і необачних заяв. 17 вересня 2006 року був опублікований запис виступу прем'єр-міністра на закритому урядовому засіданні. Дюрчянь признавався, що керівництво країни одурювало громадян, щоб перемогти на виборах, і приховувало інформацію про реальний стан угорської економіки. Прихильники опозиції відреагували на це масовими акціями протесту і безладами і зажадали відставки Дюрчяня, проте прем'єр-міністр відмовився залишити свою посаду.

Дюрчянь пішов у відставку у березні 2009 ображений на всіх, і у першу чергу на угорський народ, який не оцінив його постать «рятівника нації».

У квітні 2009 р. парламент Угорщини вибрав нового прем'єр-міністра країни замість Ференца Дюрчяня. Ним став 41-річний міністр національного розвитку і економіки Гордон Байнаї.

Г. Байнаї народився 5 березня 1968 року в Середі. Після закінчення школи Байнаї переїхав до Будапешта, де в 1987 році вступив на факультет міжнародних відносин Будапештського університету економічних наук імені Карла Маркса.

Хоча Байнаї не був активістом Ліги комуністичної молоді Угорщини (KISZ), він активно брав участь у молодіжній політиці, був головою студентської організації «Незалежне студентське відділення». В університеті Байнаї познайомився з Ференцем Дюрчянем, який тоді був членом центрального комітету KISZ[8].

Після закінчення університету в 1991 році зі ступенем по економіці [11], Байнаї працював разом з Дюрчянем у фінансових компаніях CREDITUM Financial Consultant, а після стажування у Європейському банку реконструкції та розвитку в 1993 році – у компанії EUROCORP International Financial Inc. Потім на протязі тринадцяти років Байнаї працював у різ-

них бізнесових структурах де проявив непересічні здібності менеджера та організатора.

Хоча Байнаї був безпартійним, в липні 2006 року прем'єр-міністр від Соціалістичної партії Ференц Дюрчянь призначив його головою угорського Національного агентства з розвитку. Байнаї став одним з авторів відхиленого проекту реформ, запропонованих Дюрчянем [9]. У червні 2007 року Байнаї отримав портфель міністра місцевого самоврядування та регіонального розвитку, ставши одним з наймолодших членів кабінету міністрів Угорщини. У 2008 році, після того як ліберальна партія «Вільних демократів» залишила коаліцію з соціалістами, Байнаї залишився в уряді, його відомство було перейменовано в міністерство національного розвитку і економіки, основним завданням якого залишилося розподіл коштів виділених Євросоюзом на інвестиційні проекти всередині країни.

Через проблеми в економіці, викликані світовою економічною кризою, Угорщина була змушена взяти позику в розмірі 25 мільярдів доларів у Міжнародного валютного фонду. Рейтинг Дюрчяня на початку 2009 року виявився рекордно низьким і змусив його в березні оголосити про відставку з посади голови соціалістів і прем'єр-міністра країни.

Як наступника Дюрчяню соціалісти і «Вільні демократи» погодилися на кандидатуру Байнаї. Він вступив на цю посаду 14 квітня 2009 року після голосування про недовіру Дюрчяню. Після призначення Байнаї призначив собі символічну зарплату в 1 форинт (близько однієї копійки).

На відміну від свого попередника Байнаї відрізнявся скромністю та виваженістю. У нього домінував інтерес не до самого себе, а до країни, бажання виправити помилки свого попередника, як у політичній так і в економічній сфері. Коли Байнаї говорив «моя робота», це означало «моя місія у житті». Дихотомії «робота – задоволення» для нього не існувало. Він більше був занепокоєний роботою, що повинна була зроблена, ніж собою».

Провідні угорські вчені-психологи виділяли такі психологічні риси Байнаї, як політичного лідера: порядність, чесність, доброту, рішучість, уміння переконувати, сильна воля, високі організаторські здібності.

У той же час Байнаї не мав політичних амбіцій. Він зразу ж заявив, що прийшов у кризовий період, і не претендує ні на роль лідера партії, ні на посаду прем'єр-міністра у майбутньому.

Так і сталося подалі. На парламентських виборах у квітні 2010 року Байнаї відмовився балотуватися в прем'єр-міністри від Соціалістичної партії, хоч за період його правління значно покращилася ситуація у економіці країни, підвищився авторитет УСП. [10].

Після приходу до влади Партії громадянський союз – ФІДЕС, прем'єр-міністром Угорщини стає знову В.Орбан. Про цього політичного лідера ми уже писали досить детально раніше. За період, коли він був в опозиції мало змінилося в його соціально-психологічній характеристиці. Звичайно він постарів, став більш виважений та обачливий. Однак, якщо взяти запропоновану видатним українським політологом М. Головатим модель статусу політичного лідера за такими ознаками: функціонально-рольовою; професійною; морально-етичною; самооцінкою [11], то все сказане раніше повністю відповідає і сьогоднішньому виміру його нинішніх психологічних якостей.

Список використаних джерел:

1. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Д.І.Ткач. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.
2. *HVG*. – 1989. – Oktyber, 7.
3. *Усевич М. А.* Десятилетие реформ в Венгрии. 90-е годы XX в. // Новая и новейшая история. – 2002. – № 5. – С. 80–97.
4. *Magyarország ívtizedkényve. A rendszerváltás (1988–1998).* 1. Kötet. – 620 o.; 2. Kötet. – 502 o. – Bp.: DKMKA, 1998.
5. *Эхо планеты.* ИТАР-ТАСС. – 2002. – 5–11 апреля.
6. *Кузьмин А.* Портрет П. Меддеші // Эхо планеты. 2002. № 6. С. 14.
7. Hungary's parliament passes non-confidence motion against PM. – Xinhua, 15.04.2009.
8. Hungary's Bajnai takes over a nation in crisis. – Reuters, 13.04.2009
9. PM nominee seeks broad parliamentary support. – The Budapest Times, 30.03.2009
10. Marloes de Koning. Pulling Hungary back from the bezodni. – NRC Handelsblad, 08.04.2010.
11. *Головатий М.Ф.* Політична психологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2001. – С.66-67.

Хоч як не дивно популярність партії, і її лідера за два с половиною роки правління не понизилася, а залишається на досить високому рівні.

Висновки

Логіка викладеного в цій статті потребує певних узагальнень, зокрема й зв'язку з описаними соціально-психологічними феноменами прем'єр-міністрів Угорщини новітньої доби.

Більшість прем'єр-міністрів були досить жорсткими та безжалісними до свого оточення. Якщо в того чи іншого міністра виникав сумнів у правильності політики, що проводилася главою уряду, його відправляли у відставку. Зазначимо при цьому, що можливість кадрових перестановок, особливо в Й. Анталла, В. Орбана та Ф.Дюрчани, були дуже обмежені. Перехідний період у житті угорського суспільства, може, й потребував саме таких жорстких рішень, однак практика диктату однієї особи стосовно кадрових рішень заходить у суперечність з прагненням розбудови в Угорщині правової держави.

Ті ж прем'єр-міністри, які сповідували демократичні принципи керівництва П.Медеші, Г.Байнаї, створювали потужну команду однодумців, з якою досягали вагомих результатів в політичному та економічному житті Угорщини. Однак інтриги всередині коаліції, супротив опозиції не дали їм змогу довести до кінця заплановане.